

Klarner, Izabela

"Millenium Ciechanowa", Ciechanów 1969 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 4, 503-505

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dającym moment rozpoczęcia systematycznych prac nad monografią miasta². Należy się spodziewać, że ta pożyteczna książka przysporzy miastu

² Pominęto całkowicie okres powstań narodowych, dwudziestolecie międzywojenne, okres wojny i okupacji. Odczuwa się w publikacji brak fotografii „Starostwa”, fotografii (lub rysunku) grodziska pod Dzieciołami, planu współczesnych Łosic i mapki pow. łosickiego, uwzględniającej miejscowości wymienione w tekście. Drobnne pomyłki i miejsca niejasne można zauważyć w zestawieniu starostw łosickich (np. daty przy nazwisku Antoniego Miączyńskiego i Józefa Miączyńskiego); zupełnie błędne są daty przy nazwisku Tomasza Alexandrowicza; jeżeli nawet uwzględnimy, że jest to błąd drukarski (na co wskazuje indeks, s. 85), to i tak jesteśmy skłonni przesunąć datę objęcia starostwa przez T. Alexandrowicza na okres znacznie wcześniejszy. Zob. Księgi Referendarii Koronnej z drugiej połowy XVIII wieku, t. II (1781—1794), wyd. A. Keckowa i W. Pałucki, Warszawa 1957; przypis na s. 381 informuje o nabyciu starostwa łosickiego przez T. Alexandrowicza już w 1778 r.; data o rok późniejsza (1779) znajduje potwierdzenie w t. I tegoż wydawnictwa, Warszawa 1955, s. 84 i in.; zob. też biogram T. Alexandrowicza (vel Alexandrowicza), Polski Słownik Biograficzny, t. I, z. 1, Kraków 1935, s. 72.

nowych gorących miłośników jego historii, obrońców jego zabytków, utalentowanych popularyzatorów wiedzy o przeszłości tego regionu, wszystkim zaś łosiczanom z pewnością przybliży obraz przeszłości ich rodzinnego miasta.

Nie jest to rzecz bez znaczenia. Bo przecież „—poczucie więzi z tymi, którzy tu byli przed nami, na tej tu ziemi dla nas pracowali i walczyli, świadomość, iż jesteśmy ogniwem łańcucha sprzęgającego pokolenia wczorajsze z jutrzejszymi — oto zaczął, drożdże rzetelnego patriotyzmu. Z tej właśnie świadomości wyrasta przeświadczenie o potrzebie pracy dla współrodaków, dla dzisiejszego pokolenia i pokoleń, które przyjdą po nas”³.

Czy może być większa satysfakcja dla tych wszystkich, którzy przyczynili się do powstania tej książki?

Ryszard Chojecki

³ S. R. Dobrowolski, Refleksje mazowieckie, „Trybuna Mazowiecka”, 21—22 II 1970, s. 4.

Millenium Ciechanowa, Stacja Naukowa MOBN, Ciechanów 1969, ss. 236.

Monografia „Millenium Ciechanowa” powstała jako jedna z pierwszych publikacji dotyczących historii miast i regionów Mazowsza, akcji podjętej w ramach Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego.

Publikacja ta stanowi pokłosie sesji naukowej zorganizowanej z okazji uroczystości jubileuszowych 900-lecia Ciechanowa. Autorami opracowań, które znalazły się w niniejszej publikacji, są zarówno pracownicy naukowcy Uniwersytetu Warszawskiego, jak i regionaliści skupieni w Towarzystwie Miłośników Ziemi Ciechanowskiej, co rzutuje na niejednorodny charakter publikacji. Obok artykułów ściśle naukowych, opartych na konkretnej bazie

źródłowej, są też artykuły o charakterze wspomnieniowym, pisane stylem niemal gawędziarskim. Zakres chronologiczny i tematyczny pracy jest bardzo bogaty — stanowi pełny zarys dziejów miasta i ziemi ciechanowskiej od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. Praca zawiera artykuły o problematyce politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturalnej. Referaty problemowe poprzedzone są zarysem dziejów Ciechanowa napisanym przez Stanisława Pazyrę. Autor podkreśla, że już w okresie średniowiecza Ciechanów był kasztelanią. Korzystne położenie na szlakach handlowych o znaczeniu międzynarodowym sprzyjało rozwojowi miasta, który trwał w za-

sadzie nieprzerwanie do połowy XVII w. Rozbiory, wojny napoleońskie, powstania narodowe przekreśliły rozwój miasta. Dopiero w połowie XIX w. zachodzące przemiany gospodarcze, a zwłaszcza budowa kolei nadwiślańskiej i podniesienie Ciechanowa do rangi powiatu, stworzyły warunki do rozwoju.

Po odzyskaniu niepodległości miasto starało się zatrzeć zniszczenia zadane mu w trakcie działań wojennych 1915 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego miasto, mimo nie sprzyjających warunków gospodarczych, powoli rozwijało się. Aktywne są szczególnie liczne organizacje społeczne, zawodowe i kulturalne, miasto ma własną prasę i drukarnię. Okres okupacji hitlerowskiej był szczególnie ciężki dla Ciechanowa ze względu na przyłączenie go do Rzeszy i plany całkowitej germanizacji. Dopiero ostatnie XXV lat Polski Ludowej umożliwił jego wszechstronny rozwój. Ciechanów stał się jednym z głównych ośrodków życia gospodarczego i kulturalnego woj. warszawskiego. Artykuły problemowe ułożono chronologicznie. Rozpoczynają je informacje naukowe z dziedziny archeologii prof. Zdzisława Rajewskiego i dr Ireny Górskiej, prezentujące dotychczasowe rezultaty badań archeologicznych w tym rejonie. Okres średniowiecza omawia szerzej prof. Adam Wolff w artykule „Ziemia ciechanowska za książąt mazowieckich i dr Anna Borkiewicz-Celińska w artykule „Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV w.” Problematykę dalszego rozwoju podejmuje w swym artykule dr Anna Żaboklicka-Wąsowicz, podkreślając charakterystyczne dla tej ziemi zjawiska społeczne — silnego zróżnicowania majątkowego wśród szlachty, gdzie najuboższa szlachta tworzyła tzw. przysiółki. Charakterystykę szlachty mazowieckiej od strony jej postawy politycznej i ideowej tego okresu oma-

wia dr Gruszecki, wykazując fałszywość powszechnie panującego poglądu o ciemnocie Mazurów, prezentując sylwetki wielu wybitnych Polaków wywodzących się z Mazowsza.

Ukształtowanie się nowych, kapitalistycznych stosunków, jakie na Mazowszu wystąpiło po 1864 r., przedstawił w swym artykule prof. Juliusz Łukasiewicz podkreślając, że na ziemi ciechanowskiej reforma uwłaszczeniowa niewiele dokonała przemian ze względu na specyficzną strukturę własności ziemi, gdzie własność chłopów była najmniej liczna w całej gub. płockiej. Mimo trudnej sytuacji politycznej i ekonomicznej w okresie rozbiorów, szczególnie na początku XX w., silnie rozwija się na terenie Ciechanowa i ziemi ciechanowskiej ruch społeczno-kulturalny, działalność licznych organizacji skupia się wokół takich zadań, jak podnoszenie oświaty, walka z analfabetyzmem, budzenie poczucia patriotyzmu i postawy społecznej. J. Kuczyński, omawiając te problemy, daje także charakterystykę wielu wybitnych działaczy znanych w skali całego Królestwa Polskiego.

Kolejny etap w rozwoju miasta i regionu to okres dwudziestolecia, który przedstawił dr Benon Dymek, charakteryzując sytuację w ruchu robotniczym, którego tradycje były tutaj bardzo silne. Ciechanów skupiał wielu wybitnych działaczy tego ruchu, a m. in. proletariatyka K. Tomaszewskiego. Powstała w 1918 r. KPRP miała wyjątkowo silne wpływy wśród miejscowego proletariatu. Działający tu wiele lat Marceli Nowotko niejednokrotnie podkreślał „czterwony charakter” powiatu ciechanowskiego.

Wybuch wojny, okres okupacji, kiedy to Ciechanów stał się siedzibą osławionego kata Ericha Kocha, oraz ruch oporu na tym terenie omawiają w swych artykułach R. Juszkiewicz i T. Wyrzykowski. Juszkiewicz szczegółowo analizuje bitwę

graniczną na terenie pow. ciechanowskiego w pierwszych dniach września 1939 r. Następnie, omawiając ruch oporu, podkreśla działalność na terenie płn. Mazowsza ok. 30 organizacji podziemnych, co świadczy o głębokim patriotyzmie tamtejszego społeczeństwa. Wyzwolenie Ciechanowa, stanowiącego jeden z ważniejszych punktów w niemieckim systemie obronnym na płn. Mazowszu, przyniosła armia radziecka 17 stycznia 1945 r., szczegółową analizę tej operacji wojskowej przeprowadza w swym referacie płk Kazimierz Sobczak.

Pracę zamykają dwa referaty dotyczące zagadnień współczesnych —

najnowszej historii Ciechanowa, okresu Polski Ludowej oraz istotnej roli, jaką pow. ciechanowski spełnia na terenie woj. warszawskiego, szczególnie w dziedzinie rolnictwa, ze względu na swe korzystne warunki przyrodnicze i ekonomiczne. Książka jest bogato ilustrowana, opatrzona wykresami i mapami, a na specjalne podkreślenie zasługuje fakt, że została wydana i wydrukowana w mieście, o którego historii mówi — jako publikacja Stacji Naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych w Ciechanowie.

Izabela Klarner

Szczepan Ciekot, *Wspomnienia 1885—1964*, Wstęp Józef Chałasiński, opracowanie Hanna Ciekotowa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1969, ss. 325 + 1 nlb.

Przytoczone w tytule „Wspomnienia” wyszły spod pióra zmarłego w 1965 r. chłopca, aktywisty średniego szczebla ruchu ludowego na Podlasiu. Złożyły się na nie dwie nierówne objętościowo i odrębne z punktu widzenia ich proveniencji części, z których każda powstała w odmiennych sytuacjach psychologicznych i życiowych autora oraz w całkowicie różnych warunkach społeczno-ustrojowych i politycznych. Część pierwsza, zatytułowana obecnie „Z dawnych lat” (s. 41—182), a obejmująca okres od urodzin autora w 1885 r. do chwili odzyskania przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 r., powstała pod wpływem opublikowanych w latach 1935—1936 przez Instytut Gospodarstwa Społecznego „Pamiętników chłopów”, a została ukończona w marcu 1937 r. (s. 10, 35). Ciekot, który wówczas niedawno ukończył 50 lat życia, przeżywał właśnie swój „wiek męski”, a nie był to dla niego bynajmniej „wiek kłęski”. Dorobił się sporego i dobrze prosperującego gospodarstwa wiejskiego, a równocześnie znajdował się w szczytowej

chylą fazy swych sukcesów na arenie społecznej. W tymże bowiem 1937 r. on, pochodzący z biedoty wiejskiej, osiągnął jeden z najwyższych szczebli w hierarchii organizacyjnej rolniczych stowarzyszeń gospodarczych, został wybrany wiceprezesa Zarządu Głównego Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych, w rok później powołano go na członka Rady Programowej przy Komisji Rolnej Polskiego Radia, z którym jako prelegent-agrotechnik współpracował od 1933 r. (s. 232—233, 236). W całkowicie innym klimacie psychologicznym powstały partie wspomnień obejmujące lata 1919—1964. Do ich pisania przystąpił autor w 1960 r., w wieku zatem ok. 75 lat. Miał wówczas za sobą nie tylko nieszczęścia osobiste, będące częścią tragedii ogólnonarodowej, mianowicie utratę w kampanii wrześniowej syna Władysława, lecz ponadto przeżył gorzyc usunięcia go w 1949 r. jako „kułaka” ze wszystkich stanowisk społecznych, przeżycie szczególnie bolesne dla człowieka związanego w ciągu całego świadomego życia z działalnością spo-